

Papp Géza:

A NAGY POTPOURRI

Tények, föltevések, ellentmondások, következtetések

A weimari Liszt-archívumban őrznek egy ismeretlen kéztől származó, s Liszt Ferenc hagyatékában talált kéziratos gyűjteményt.¹ Teljes címe: *Nagy Pootpourri* [sic!] / *Egyveleg* / *4 Kézre Zongorára* / *Liszt János Ur hátra maradt* / *Nemzeti Notáibul*.

Liszt János – Major Ervin kutatásaiból tudjuk – Szatmár vármegye sebészorvosa volt; mint műkedvelő muzsikust tartjuk számon. Korábban Liszt Ferenc rokonaként is szóba jött, de erre vonatkozóan mindmáig semmi bizonyíték nem került elő. Születési idejét egy bizonytalan adat alapján az 1780-as évtized elejére tehetjük; 1851-ben halt meg.²

A kézirat 22 számozott lapon³ sorszámozás nélküli darabokat tartalmaz, egyetlen kivétellel verbunkosokat. A fő tételekhez gyakran *Trio* vagy trió jellegű rész, illetve hosszabb-rövidebb *Figura*, kóda, esetleg csak tempójelzéssel feltüntetett tétel csatlakozik. Számszerűen összesen 45 egységről beszélhetünk. A dallamok szerzői nagyrészt megállapíthatók: legtöbbjük Csermák Antal György műve. Rajta kívül Arnold György, Bihari János, Kossovits József, Rózsavölgyi Márk és Ruzitska Ignác szerzőségét tudjuk bizonyítani. Két esetben éppen Liszt János személye kétséges. A kéziratba később beírták néhány szerző nevét (12 helyen Csermák, Ruzitska két, Liszt és Farkas Miska – Bihari unokájának – neve egy-egy alkalommal szerepel), de ezek az adatok nem mind hitelesek.⁴ A táncdallamok jó része kiadásra került a század 20-as, 30-as éveiben, így Mohaupt Ágoston *Nemzeti magyar táncok* sorozatában (1822–1824), a Batka János által „klavirra alkalmaztatott” Csermák-művek (*Hat eredeti magyar táncok* – 1824) között, de főleg a *Veszprém megyei nóták* füzeteiben (1823–1832).⁵ Sőt, ami ez utóbbi nevezetes kiadványt illeti, megállapíthatóan 15 esetben ez volt, vagy – óvatosan fogalmazva – ez lehetett a

¹ Jelzete: Ms. Z 12. – Az első információkat a kézirat tartalmáról és a hozzá csatolt egyéb magyar anyagról Gárdonyi Zoltánnak köszönhetem (levélbeli közlés: Bad Salzuflen, 1983. okt. 29.). A fotokópiákhoz jóval később jutottam hozzá az MTA Zenetudományi Intézetében; az eredeti tanulmányozása nem állt módomban.

² Major Ervin: „Három – tévesen Liszt Ferencnek tulajdonított kompozícióról.” In *Zenei Szemle*, XI. évf. (1926/27), 21–28.; uő.: „Népdal és verbunkos. Adalékok néhány verbunkos-dallamunk népdal-eredetéhez”. In Szabolcsi Bence – Bartha Dénes (szerk.): *Zenetudományi Tanulmányok I. Emlékkönyv Kodály Zoltán 70. születésnapjára*. Budapest, 1953. 221–240.; uő.: „Liszt János”. In Szabolcsi Bence – Tóth Aladár: *Zenei Lexikon*. II. köt. Átdolg. új kiad. Budapest, 1965, 483. – egymást kiegészítő és helyesbítő adatokkal. Ez írásoknak forrásaihoz lásd még Major Ervin kéziratos jegyzetlapjait az MTA Zenetudományi Intézetében.

³ A paginálás utólagosnak látszik, és nem biztos, hogy egy kéztől ered. A 18. és 22. lap számozása hiányzik. A haránt alakú kottalapokon 20–20 kézzel húzott szisztéma van. A korabeli gyakorlat szerint a kulcsot és az előjegyzést csak a darabok elején írták ki.

⁴ Néhány kirívó példa: a 17. lapon Csermáknak tulajdonított tétel Kossovits József 1800 táján Bécsben kiadott *XII Danses Hongroises* című sorozatának XI. száma; a 20. lapon lejegyzett *Grazioso* és *Figura* Rózsavölgyi szerzeményeként jelent meg nyomtatásban (1826), majd Bartay Ede átíratában is (*30 eredeti magyar zenedarab*. Pest, 1853–54 [Rózsavölgyi]. 38.); a 9. lap *Maestoso* és *Trio* tétele változata Rózsavölgyi csak kéziratból ismert *Az álom* című „nagy magyar ábrándjának”.

⁵ A *Magyar Nóták Veszprém Vármegyéből* 15 „fogásának” faksimile kiadása Rakos Miklós szerkesztésében, tanulmányával és jegyzeteivel 1994-ben jelent meg.

táncdallamok közvetlen, netán közvetett forrása. A kézirat anyagának áttekintését az I. táblázat adja.⁶

Mindennél jobban érdekel, s így fontosabbnak tartom annak a kérdésnek a körüljárását, vajon mi köze volt az *Egyveleghez* magának Liszt Ferencnek. Már Gárdonyi Zoltán megállapította: mind a IV., mind a VI. *Magyar Rapszódia* utolsó témája megtalálható a *Nagy potpourri* dallamai között.⁷ Ezek a témák a rapszodiák első, 1840-es változataiban szintén előfordulnak.⁸ A IV. rapszódia témájának alapja a *Veszprém megyei nóták* közlése lehetett. Liszt – szokása szerint – megtartotta az eredeti (Esz-dúr) hangnemet. A *Nagy potpourriban* ez a 16 ütemes Csermák-dallam D-be transzponálva jelenik meg, amit a hangnemi környezet (D, h, D, majd e, E) messzemenően indokol. De utal egyúttal az összeállítás bizonyos fokú tervszerűségére is. Egyébként ez az eltérés az említett és más nyomtatott források közlésétől az egyetlen kivétel az egész sorozatban.

A másik téma, a VI. rapszodiabeli, mindeddig nem került elő más forrásból. De hogy Liszt nem a *Nagy potpourriból* ismerte meg – mint azt a korábbi idevágó irodalomban olvashatjuk –, az világossá válhat a következő összevetésből:

1. kottapélda

a) VI. Rapszódia zárótétele, 117–121. ü.

b) Nagy potpourri, 15. I. [30. sz.], 22–26. ü.

⁶ A sorszám rovat szögletes zárójelben közölt két hasábjának értelmezése: az elsőnek sorszámaival nagyobb egységekbe foglaltam a tételeket; ezekre vonatkoznak a hangnem, az ismert forrás és a szerző adatai, hacsak egyéb megjegyzés nincs (pl. ha más forrásból ismeretes a következő tétel, illetve nem azonos vele a *Trio*, *Figura* vagy *Friss szerzője*); „?” jelzi az ismeretlen vagy kétes forrást, szerzőt. Kerek zárójelbe tettem a szerző nevét, ha az utólag (esetleg alaptalanul) került a kéziratba. A megnevezés (tempo stb.) szögletes zárójelben van, ha csupán a forrásból ismert.

⁷ *Die ungarischen Stileigentümlichkeiten in den musikalischen Werken Franz Liszts*. Berlin und Leipzig, 1931.; uő.: „Paralipomena zu den Ungarischen Rhapsodien Franz Liszts.” In *Franz Liszt, Beiträge von ungarischen Autoren* (Hrsg. Klára Hamburger), Budapest, 1978. 205–206.

⁸ *Magyar Dallok – Ungarische National-Melodien*, Wien, 1840, T. Haslinger. II/7. sz. és IV/11. sz.

I. táblázat

NAGY POTPOURRI
(tartalomjegyzék)

lap	sorszám	megnevezés	hangn.	üsz.	ismert forrás *	szerző
1	1. 1.	[Allegretto]	d-B	24	III, 6/2	Csermák
	2.	Trio	B-g	16		
2	3.	[Allegro]	B	15	II, 17/4	Csermák
	2. 4.	Maestoso	d	20	I, 57/5	
3	5.	Trio	D	12	kézirat	Csermák
	3. 6.	Maestoso	A	24	II, 2/9	
4	7.	[Trio]		14		Csermák
	4. 8.	Moderato	F	17	III, 6/6	
5	9.	[Trio]		27		(Csermák)
	10.	[Coda]		15		
6	5. 11.	[Allegro]	F	24	II, 9/75	Csermák
	12.	[Trio]		24		
7	6. 13.	[Maestoso]	D	22	II, 8/60	Csermák
	14.	Trio	h	10		
8	15.	Friss	D	14	II, 8/62	(Csermák)
	7. 16.	Allegro	D	16	II, 5/40 (Esz)	
9	17.	Trio		8	kézirat	Csermák
	18.	Figura		18	?	
10	8. 19.	Andante moderato	e	18	II, 16/4; III, 24/2	Csermák
	20.	Trio	E	24	kézirat	
11	9. 21.	Maestoso	e	16	kézirat	(Liszt J.) Rózsavölgyi
	22.	Trio	E	8		
12	10. 23.	Moderato	e	16	II, 15/129	Liszt J. (?) Ruzitska I. Arnold
	11. 24.	Andante	G	17	II, 12/99	
13	25.	Trio		8	II, 11/87 Trio	Arnold
	12.	Allegro C	Esz	165	?	
14	13. 26.	Friss	Esz	16	?	(Farkas Miska)
	14. 27.	(csonka)	g	3(+13)	?	
15	15. 28.	[Adagio grazioso]	B	16	II, 2/8	Csermák
	29.	Trio		16		
16	30.	[Allegretto]	B	69	Liszt Ferenc: VI. rapszódia	

* „Die Quellen der »Verbunkos-Musik« - Ein bibliographischer Versuch von Géza Papp - A) Gedruckte Werke...”. *Studia Musicologica* 1979, 1982, 1984.

17	17.	31.	[Langsam]	Esz	16	I, 12/XI, 57/6; II, 18/3; III, 24/4	Kossovits (Csermák)
		32.	Trio		8	?	?
[18]	18.	33.	[Andante]	Esz	16	kézirat	Csermák
		34.	[Figura]		18		
19	20.	35.	Lassú	d	16	II, 15/132	Ruzitska I.
		36.	Lassú	d	16	II, 11/92	Bihari
		37.	Friss	D	16	II, 11/93	
20	21.	38.	Allegro	d	10	II, 11/94a	
		39.	Grazioso	D	16	II, 8/63	Rózsavölgyi (Csermák)
		40.	Figura		10		
21	22.	41.	Allegro	d	16	II, 9/72	Ruzitska I.
		42.	Trio		8		
[22]	24.	43.	Friss Magyar	D	16	II, 15/128	?
		44.	Trio		18		
		45.	Friss	D	24	II, 15/133	Ruzitska I.

Az átvétel iránya tehát fordított: nem Liszt vette át a témát a *Nagy potpourri*ből, hanem az *Egyveleg* összeállítója készítette a letétet Liszt műve alapján. A különféle megfogalmazások közül az a könnyített forma jön számításba, amely a bécsi Haslinger zeneműkiadónál 1847-ben megjelentetett *3 Ungarische National-Melodien im leichten Style bearbeitet* című füzetben a harmadik.⁹ Hogyan illeszkedik be kéziratunk darabja az említett feldolgozások sorába? Ezt mutatja a II. táblázat: a nyolcütemes téma feldolgozásainak szerkezeti áttekintése.¹⁰

A 2. kottapélda (1. a II. táblázat után) a 2. és 3. verzió közvetlen összefüggésére mutat rá. (A záróütemek harmóniai váza mindkettőben: B-g-Gesz-Esz-esz-B.)

A tényekhez tartozik még az is, hogy a kéziratnak ez utóbbi, „liszti” darabját valaki áthúzta, mintegy érvénytelenítette az *Egyveleg*hez való tartozását. Ugyanígy járt el az egyetlen nem „nemzeti nóta”, egy – még csak nem is magyaros – szonatinátételnek tetsző négykezes esetében. Ennek a „kakuktkojásnak” a kiiktatása a sorozatból persze magától értetődő. Nem közvetlenül zenei vonatkozású ugyan, de a kézirat keletkezésével kapcsolatos különös jellegzetesség, hogy egyes tételek után (néha közben is) – összesen 12 helyen – német nyelvű bejegyzések olvashatók, melyek más és más fogalmazásban, eltérő ütemszámmal jelölik meg az üresen hagyandó (vagy üresen talált?) részek terjedelmét.¹¹ A megjegyzéseket a kotta írása közben rögzítették, nem utólagosan.

⁹ Megjelent az új Liszt-összkiadásban, *Franz Liszt: Neue Ausgabe sämtlicher Werke*, Serie I, Band 18, 67. l.

¹⁰ A rövidítések magyarázata: T = téma, 8 = oktáverősítés, r = repetíció, bk = bal kézben, x (x', x'') = átvett ütemek (Liszt „névjegye”). A 2. sorban a hangnemet, a 3. sorban az ütemek számát, legalul a dinamika változásait jelöltem vázlatosan.

¹¹ A 2. lapon: „hier bleibt ein Raum von 70 Takten leer”; 3. lapon: „hier bleibt ein Raum für 52 Takte leer”; 9. lapon: „5 Takte leerer Raum” (darab közben), „60 Takte leerer Raum”; 11. lapon: „bleibt 68 Takte leerer Raum”; 13. lapon: „26 Takte leerer Raum” (darab közben); 14. lapon: „leerer Raum von 218 Takten”; 15. lapon: „100 Takte leere[r] Raum”; 16. lapon: „leerer Raum von 44 Takten”; [18.] lapon: „60 Takte leerer Raum”; 19. lapon: „leerer Raum von 37 Takten”; [22.] lapon: „Hier kommt ein leerer Raum von 8, 17, 8 und 16 Takten.”

II. táblázat

1. Magyar Dallok 11. (1840)

Allegretto

T	T ⁸	T ⁸	x	T _r ⁸	T _r ⁸	T _r ⁸ bk	x	T _r ⁸	T _r ⁸	unis.
B		D	h-B	B		D	h-B	B		
8	8	8	5	8	8	8	5	8	8	
						< f		ff		(74 ü.)

2. Könnyű letét (1847)

Allegretto

Bev.	T	T ⁸	T	x	T _r	T _r	T unis.	[Coda]	
	B		D	h-B	B				
8	8	8	8	5	8	8	8	8	
	p						f		
									(69 ü.)

3. Nagy potpourri (1851-)

T	T ⁸	/: T	x /:	T _r	T _r	T _r	T _r ⁸ unis.	[Coda]	
B		D	h-B	B					
8	8	8	5	8	8	8	8	8	
						ff			
									(69 ü.)

4. Magyar rapszódia VI. (1853)

Allegro

Bev.	T	T ⁸	T ⁸	x	T _r ⁸	T _r ⁸	T _r ⁸	x'	T _r ⁸	T _r ¹⁶	T _r ⁸ bk
	B		D	h-B	B		D	h-B	B		D
3	8	8	8	7	8	8	8	8+5	8	8	8
pp	p										

Presto

x''	T _r ⁸	T ⁸	unis.	Coda
h-B	B			
7	8	6		4+9
cresc.	f	ff		fff
				(129 ü.)

2. kottapélda

a) Könnyű letét (1847)

b) Nagy potpourri (1851-), 16. l.

Az Egyveleg egyetlen csonka darabja a Reményi Ede névéhez fűződő *Repülj, fecském...* kezdetű népies dal hangszeres változata. Mindössze három üteme van lejegyezve, a további 13 ütem lelehelyére vonatkozó tájékoztatást azonban törölték, s így az nehezen betűzhető ki, érdemben pedig alig értelmezhető.¹²

3. kottapélda

¹² A törölt bejegyzés eredeti szövege: „u[nd] so w[eiter] bloß für die linke Hand / wie auf dem Blatte Zákány vom Worte Kop [?] / bis Hopsass. [!] / 13 Takte mit ...” [olvashatatlan szó]. – Hogy Zákány [József?] – föltehetően az ismert debreceni énektanár (1785–1857) – kottalapjáról mit kellett volna még bemásolni, azt ma már aligha lehet megállapítani.

A kézirat tanulmányozása során a következő kérdések toltak elé: Mikor és milyen formában került Liszt kezébe a kézirat, illetve annak táncdallamanyaga? Másolatról van-e szó, vagy a letétek szerzőjének autográfjáról? Ki adhatta a sorozat címét? Ki és miért törölte az *Egyveleg*ből a VI. rapszódia negyedik témájának a feldolgozását? Milyen értelmet tulajdonítsunk az üresen maradt helyekre vonatkozó megjegyzéseknek? Ki lehet a letétek szerzője?

A *Nagy potpourri* alcíme szerint „hátramaradt” táncdarabokról van szó. Az anyag (vagy maga a kézirat) tehát csak Liszt János halála után kerülhetett Liszt Ferenc birtokába. A közvetítő esetleg az a Fáy István gróf volt, akitől Liszt 1853-ban – de levelezésének tanúsága szerint már korábban is – jelentős számú magyar táncdallam kottáját vásárolta meg.¹³ A letétek aligha származtak az amatőr Liszt Jánostól (a korabeli sajtó jeles hegedűsként és táncdallamok szerzőjeként emlegeti, zeneelméleti felkészültségéről nem szól);¹⁴ de – mint láttuk – a dallamok sem az ő szerzeményei, legföljebb különféle forrásokból származó gyűjtései. Tudjuk, hogy Liszt János a *Veszprém megyei nóták* számára 60 darabot küldött be.¹⁵ Ebből a szerkesztő Ruzitska Ignác mindössze hármat közölt a sorozat utolsó két füzetében.¹⁶ Fáy meg 1852-ben arról írt a *Hölgyfutár* hasábjain, hogy tervezi Liszt János táncainak a feldolgozását.¹⁷ Ennek azonban – Major megállapítása szerint – semmi nyoma nem maradt fenn. Föltehető azonban, hogy Liszt János halála után zenei hagyatéka (mind saját szerzeményei, mind másokéi) valóban Fáyhoz kerültek. Liszt ugyanis szoros kapcsolatban volt vele, hiszen éveken keresztül részt vett a gróf által szervezett „fáji Musikai Akadémiákon”.¹⁸ Mivel az elismerten kiváló zongoraművész Fáynak magának is voltak zeneszerzői ambíciói – így 1857-től *Régi magyar zene gyöngyei* címmel öt füzetben számos négykezes feldolgozást tett közzé –, fölmerülhet a gondolat: hátha Fáy letéteit tartalmazza a Liszt Ferenchez került kézirat. Ez azonban a legkevésbé valószínű. Egyrészt: ebben az esetben nyilván ott szerepelne neve a kéziron; másrészt: Fáy említett négykezes átíratái más jellegűek, s ő mindig feltüntette a táncok (vélt) szerzőinek a nevét. De fennáll-e annak a lehetősége, hogy Liszt elé – nem később, mint a weimari időszakban – nem az *Egyveleg* kézírata, hanem csak a letétek alapjául szolgáló, Liszt János hagyatékából származó „nyersanyag” került, jóllehet a gróf közvetítésével? Ezt persze nem zárhatjuk ki.

¹³ *Correspondance entre Franz Liszt et Hans von Bülow*. (Publ. par La Mara.) Leipzig et Bruxelles, 1899. No. 7. és 9.; Hankiss János fordításában: *Liszt Ferenc válogatott írásai*. Budapest, 1959. I. 287–288.; II. 966–967.; Papp Géza: „Liszt ismeretlen verbunkosátíratái.” *Magyar Zene*, 1987. 174.; uő.: „Unbekannte »Verbunkos«-Transkriptionen von Ferenc Liszt – »Ungarischer Romanzero«”. *Studia Musicologica*, 1987. 29. 185–187.

¹⁴ Major (i. m. *Zenei Szemle*, XI. évf.) a kortárs Ujfalussy Mihály tudósításai (*Hasznos Multságok*, 1830., Nro. 51–52., 403–404.; *Tudományos Gyűjtemény*, 1831. I. 117.) alapján jellemzi.

¹⁵ Erre vonatkozóan Major idéz a Veszprémmegyei Zenetársaság Sebestyén Gábor által vezetett Jegyzőkönyvének (lelőhelye ma: OSzK Zeneműtára, Mus. pr. 436.) az 1827. évről írt soraiból. (*Zenei Szemle*, XI. évf., 26. l.)

¹⁶ „Die Quellen der »Verbunkos-Musik« – Ein bibliographischer Versuch von Géza Papp. A) Gedruckte Werke II. Sammlungen 1822–1836.” In *Studia Musicologica* 24. 1982. Nr. 14/118, 125; 15/129.

¹⁷ „Több oldalról föllevén szólítva, hogy mikor jelennek már meg, néhai Liszt János ur hátramaradt zenegyűjteményéből a régi classikus eredeti magyarok, mellyeknek szerkesztését és kiadását mult ős elején, ígértem az újságlapokban, kénytelen vagyok jelenteni: hogy igen is, dolgozom szorgalmatosan; de e munka sok fáradtsággal jár, [...] idő kell hozzá, de remélem, ez évben bevézgem!” – „Nemzeti zenénk ügyében.” In *Hölgyfutár* 1852. márc. 16. (III. évf./1, 62. sz.)

¹⁸ Major: i. m. *Zenei Szemle*, XI. évf., 23–25. Vö. a 14. jegyzettel.

A tisztánlátást megnehezítik a további kérdőjelek. Nem találok elfogadható magyarázatot a kihagyott vagy kihagyandó ütemekre vonatkozó megjegyzésekre. Ha eredeti szerzői kéziratról van szó, logikusnak látszik, hogy a szerző olyan utasítást ad a másolónak, hogy egyes tételek után hagyjon helyet például a később kidolgozandó változatok, parafrázisok, fantáziaszerű közjátékok stb. számára. De mi értelme volna ennyire pontosan előre meghatározni az üresen hagyandó ütemek számát? Mivel lehet indokolni, hogy a tételek közben maradt üresen néhány ütem, például a 9. lapon öt, a 10.-en kettő, sőt a 13.-on huszonhat ütem.¹⁹ A félbemaradt *Repülj, fecskémről* már volt szó. Talán ez is azt a felfogást erősíti, hogy a négykezesek készítőjének kézírata áll előtünk.

A kompozíció címe, az összeállítás és a feldolgozás ötlete – véleményem szerint – a szerzőtől vagy a mű ihletőjétől származhat. Liszt János „nemzeti nótáira” való utalás azonban mindenképpen olyantól, aki nem volt tisztában azzal, hogy Liszt János nem szerzője, hanem gyűjtője volt a dallamoknak. S ha Liszt Ferenc személye az *Egyveleg* komponistájaként nem jöhet is számításba, a sorozat ötletadójaként annál inkább. Talán valamelyik tanítványát bízta meg azzal a feladattal, hogy a birtokába került kéziratok és nyomtatványok (vagy az utóbbiak másolata) felhasználásával készítse el a *Potpourrit*. Ha ez így volt – amit bizonyítani nem tudunk –, akkor még hozzá kell tennünk: úgy látszik, Liszt „ömlesztve” kapta a kottákat Liszt János hagyatékából, s nem volt ideje tüzetesen átnézni. Csakis ezzel magyarázható, hogy idegen anyag csúszott bele.

Ez utóbbi föltevésekből következik, hogy az *Egyveleg* elkészülte után a Mester – tanulmányozva az összeállítást – áthúzta a már említett, nem odaváló 165 ütemes darabot. De ugyanúgy érvénytelenítette a VI. rapszódia zárótémájának négykezes átíratát is. Bizonyára azért, mert itt nem csupán a verbunkos dallam más jellegű feldolgozásáról volt szó, hanem saját feldolgozásának átírásáról, a szó szoros értelmében, amit nem vett szívesen. Ezt a föltételezést megerősíteni látszik a IV. rapszódia 3. témájának négykezes lejtéje, amely viszont nincs áthúzva! Ennek ugyanis semmi köze sincs a rapszodiához. Három témát (*Allegro*, *Trio*, *Figura*) dolgoz fel; közülük csak az első képezi a rapszódia anyagát. Az *Allegro* utótagjának dallama élő előadásban nem mindig érvényesül eléggé, ezért érdemes öt dokumentum megfogalmazásában párhuzamosan bemutatni²⁰ (4. kotta-példa).

Mint látjuk, Liszt 1840-ben jobban ragaszkodott mintájához. A végleges változatban azonban a második ütemet terccel magasabbra helyezte át, és folytatásán is változtatott, hogy elkerülje a korai verzió oktávpárhuzamait.

Tudom: a felvetett kérdések jórésze érdemben megválaszolatlan maradt. A megismert adatokban több az ellentmondás, semhogy következtetéseim a föltevéseket szilárd tényekké, bizonyosságokká érlelhetnék volna. A témát tehát nem tekinthetjük lezártnak. Az viszont talán világossá vált, hol kell tovább folytatni a kutatást.

¹⁹ Ld. a 11. jegyzetet.

²⁰ Források: 1. OSzK Zeneműtára, Ms. mus. 2160: *Salvus Hungarici* 4. sz., 9–16. ü. – 2. *Nagy potpourri*, 7. lap, 9–16. ü. – 3. *Magyar Nóták Veszprém Vármegyéből* V. fogás, 40. sz., 9–16. ü.; variáns: Keszthely, Helikon Könyvtár, Musica 2062: 12. sz., 9–16. ü. – 4. *Magyar Dallok* II./7. sz., 9–16. ü. (vázlat) – 5. *Magyar rapszódiai* IV., 76–83. ü. (vázlat).

4. kottapélida

The image displays a musical score for a piece titled "4. kottapélida". The score is organized into five systems, each consisting of two staves. The first three systems are written in treble clef, while the last two systems are written in bass clef. The notation includes various rhythmic values, such as eighth and sixteenth notes, and rests. There are several dynamic markings, including accents and slurs. The score is presented in a traditional, handwritten style with clear notation and a clean layout.